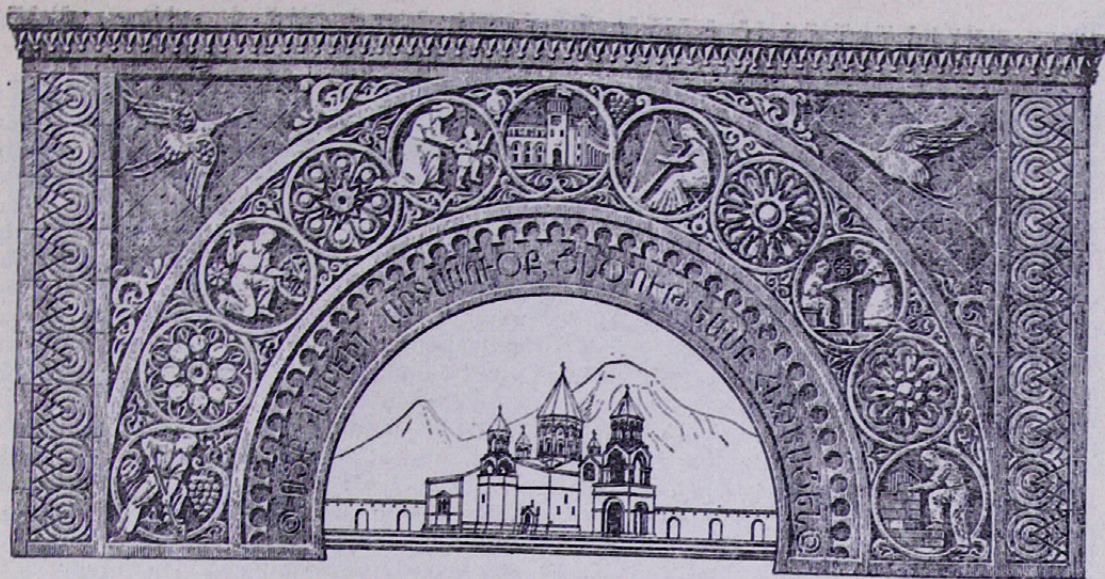

Ա. ՀԱՏԻՏՅԱՆ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ա. ԷԶՄԻԱԾԻՆԸ ԵՎ ՎԵՐԱԾՆՎԱԾ ՀԱՅՈՑ ԱՇԽԱՐՀԻ ՀԻՄՆԱՄՅԱԿԸ

Նոյեմբերի 29-ին լրանում է Հայաստանում սովետական կարգերի հաստատման հիսնամյակը:

Իր ազգային-հոգևոր, մշակութային ու տնտեսական վերածնունդն ապրող հայ ժողովուրդը այս օրերին ազնիվ հպարտության զգացմունքներով է նշում և՛ մայր հայրենիքում, և՛ սփյուռքի ողջ տարածքի վրա այդ պատմական և հիշարժան տարեդարձը:

1920 թվականի նոյեմբերին մահվան եզրին հասած, անօգնական ու դարերով տրորված և անիրավված հայ ժողովուրդը նոյեմբերի 29-ին ոտքի էր կանգնում, ոռս բարի ու ազնիվ ժողովրդի եղբայրական օգնությամբ, և ընդմիշտ թոթափում դարերի ստրկության փոշին, փշրում՝ հաղթարանակների ազատագրության ծանր շղթան և արևի տակ նվաճում ազատ ապրելու արդար իրավունքը, հայրենիք, պետականություն, խաղաղություն և ազգային վերածննդի լայն հնարավորություն:

Նոյեմբերյան հաղթանակով հայ ժողո-

վուրդը և մեր երկիրը ոտք էին դնում նշանիտ վերածնության փրկարար ուղու վրա: Իրականություն էր դառնում հայության դարավոր երազը: Կատարվում էր մեր ժողովրդի մեծագույն իղձը՝ փրկությունը մեր ժողովրդի:

Համազգային այս մեծ ստեղծագործություն Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինն ու հայ եկեղեցին էլ, իր հայրենասեր Հայրապետի գլխավորությամբ, իր սրտագին ուրախությունն է բերում և ջերմորեն աղոթում է՝ «Օրհնեցի և պահպանեցի, և նախախնամեալ պահեցի Հանրապետութիւն Խորհրդային Հայաստանի»:

Մայր Աթոռի պատմության վերջին հիսնամյակը անցել է Հայաստանում սովետական կարգերի հաստատման իրավակա՛մ ու բնականոն պայմաններում, հայրենի պետականության խաղաղ ու ապահով հովանու ներքո:

Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը սթափ ոգով ու հայրենասիրական անկեղծ զգացմունքնե-

րով 1920 թվականի նոյեմբերին ողջունում էր ստեղծված նոր կացությունը, իրադրությունների ընթացքը և առաջին իսկ րոպեից, որպես հայրենասիրության պատմական շախն ու կենտրոն, լինում էր իր ժողովրդի և իր հայրենիքի հետ:

Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի համար էլ պարզ էր և հասկանալի, որ Հայաստանում նոր կարգերի հաստատումով, ավարտվում էր դարեր ու դարեր տևող մեր համազգային ողբերգությունը և նոր կարգերի հաղթանակի մեջ մարմնավորվում էին մեր ժողովրդի ներկայի և ապագայի նվիրական, արդար երազներն ու ձգտումները: Մեր ավերակ երկիրը կանգնում էր ազգային վերածնության ճանապարհի վրա և կյանքից, խաղաղությունից զրկված մեր ժողովուրդը անսահման հնարավորություններ էր ստանում կառուցելու իր ներկան ու ապագան, կյանքի նոր ու բազմազան ձևերի ու նպատակովոր պայմանների մեջ:

Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը ևս իր պատմության վերջին հիսնամյակում հայրենասիրական ու սրբազան իր պարտքը կատարում էր վերածնված հայոց հայրենիքի և հայ ժողովրդի հանդեպ՝ պատվով, համոզմունքով և խորը գիտակցությամբ:

Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի գլխավորությամբ Հայաստանյայց եկեղեցին, հավատարիմ իր կոչմանը ու իր առաքելությանը, կանգնում էր վերածնված մայր հայրենիքի պաշտպանության դիրքերում, հանդես էր գալիս ազգային միասնության, համերաշխության կոչերով և հայրենամիտ գործունեությամբ: Մայր Աթոռն էլ իր հերթին գոհողության և ծառայության իր համեստ ու արդար բաժինն էր բերում հայոց ավերակ աշխարհի վերաշինության և, մասնավոր, մեր ժողովրդի դժբախտ մնացորդացի փրկության գործի մեջ, հայրենի պետության շուրջ էր համախմբում, տխուր ճակատագրի բերումով աշխարհով մեկ ցրված, հայ ժողովրդի քեկորներին:

Այս ոգով և ուղղությամբ արդյունաշատ գործունեություն են ծավալել անցնող հիսուն տարիների ընթացքում, 1920—1970 թվականներին, երջանկահիշատակ Ս. Գևորգ Ե, Ս. Խորեն Ա, Ս. Գևորգ Զ կաթողիկոսները և արդի մեր կաթողիկոս Ս. Վազգեն Առաջինը:

Հայաստանում նոր կարգերի հաստատման առաջին տասնամյակում, 1920—1930 թթ., զանալարում էր լուսահոգի Ս. Գևորգ Ե կաթողիկոսը:

1920—1921 թվականներին ծանր ճգնաժամ էին ապրում մեր ժողովուրդն ու հայրենիքը:

1921 թվականի հոկտեմբեր 31 թվակիր

կոնդակով (համար 417) Գևորգ Ե-ը դիմում էր ողջ հայությանը, մեծ վշտով նկարագրում իր ժողովրդի գլխով անցած մեծ փոթորիկը, երբ «Ամապացավ Մեծ Հայաստանը, կենդանի նահատակների մնացորդները» տարագրվեցին դեպի անապատները, «դատարկվեցին մեր ծաղկուն քաղաքները, ավերվեցին մեր շեն ավաններն ու բարեկից գյուղերը, տաճարներում և եկեղեցիներում լռեցին աստվածապաշտության և աղոթասացության ձայները, հիմնիվեր տապալվեցին մեր առաքինի և հայրենասեր մախնիների հրաշակերտ կոթողները»... Այս տխուր պատկերի առաջ Հայոց Հայրապետը, որպես այդ օրերի Երեմիա, ողբում էր «Հայաստանի ավերակների վրա» և միաժամանակ, սակայն, ոգևորիչ և ներշնչող հայրենասիրությամբ կոչ էր անում ողջ հայությանը, «հսեր ազգի և հայրենյաց, սթափվել», արիանալ, «հ բաց վանել կուսակցական ամեն պաշար, միաբան ոգով ու համերաշխությամբ հետամտու լինել միայն և միայն ավերյալ հայրենիքի վերաշինությանը և մեր ժողովրդի անբախտ մնացորդների վերածնությանը, հայրենասիրական և ազգասիրական ոգով»:

Ծառ սրտատուչ կոչով է ավարտվում Գևորգ Ե-ի սույն հայրենասիրական կոնդակը: Այդ դժբախտ ու օրհասական օրերին մեր ժողովրդի և հայրենիքի ապագան ու հույսը, գրում է նա, «սրանք են, մեր ազգի այս քեկորները և մեր հազարավոր որբերը. մեր պարտքն է օգնել, փրկել և պահպանել դրանք, որովհետև, եթե սրանք էլ կորցնենք, էլ մեր ինչի՞ն է պետք հայրենիքը առանց բնակիչների»:

1922 թվականի հունվար 24 թվակիր կոնդակով (համար 54) Գևորգ Ե-ր հրահանգում էր սկիսվողում կազմել այս նպատակով «Հայաստանի օգնության կոմիտե», նշելով, որ «դրանց բոլորի նպատակը մեկ է և գործը՝ համազգային»: Գևորգ Ե-ր կանգնել էր հայրենասիրական առողջ և ճիշտ դիրքերի վրա, երբ այս առթիվ իր խոսքը եզրակացնում է. «Մի է մեր հայրենի աշխարհը, մի է մեր լեզուն և աստվածապարզել դպրությունը... Իջման ս. սեղանի առաջ ես միշտ աղոթում եմ Հայաստանի ավերակների վերաշինության և իմ կրած և ցամաքած ժողովրդի վերանորոգության համար... աղոթում եմ նաև քեզ համար, պանդուխտ և տարագիր ժողովուրդ հայոց, որպեսզի ողջամբ և հաջողությամբ լինի քո վերադարձը, հայրենիքի ճոցը»:

Եթե Հայոց Հայրապետը 1921 թվականին սրտանմիկ ու սև գույներով էր բնութագրում հայրենիքի և իր ժողովրդի թշվառությունը, ապա 1923 թվականի նոյեմբեր 1 թվակիր

Երևան. Համայնապատկեր

կոնդակով (համար 343) լավատեսությամբ, Միսեոն Ծերունու հավատքով ու տեսիլքով և հայրենասիրական, բերկրալի զգացմունքով ավետում էր ողջ հայությանը. «**Լսեցե՛ք և ձեր սրտերում պահեցե՛ք ընդհանրական ձեր Հայրապետի և Հոր խոսքերը. ո՛չ թե ե՛ս, այլ Տե՛րն է խոսում ձեր ականջներին. տեսա ծարավի անապատը՝ մեր հայրենի երկիրը՝ դարձյալ գգեցամ նոր հարսի զարդերը, որովհետև ոտքի է կանգնել իմ ժողովուրդը իր տառապանքներից, մահից և ապրում է խաղաղության և շինության մեջ. Աստված կրկին նրանց դարձրել է Տեր և Իշխան իրենց երկրին և հայրենիքին:**»

Նույն կոնդակում Գևորգ Ե-ը արդարորեն նշում էր, որ մեր ժողովուրդն ու հայրենիքը ազգային վերածնության փրկարար ուղի են բռնել շնորհիվ Հայաստանում հաստատված նոր կարգերի. «**Մխիթարությամբ վերահասու եղա, որ Հայաստան աշխարհի Խորհրդային Հանրապետության կառավարությունը հնարավոր ամեն ինչ անում է բարվոքելու համար մեր երկրի անտեսական վիճակը, ավերակ մեր հայրենի երդիկի շինությունը, մեր աշխարհի վերականգնումը, և նաև ծրագրում է հայրենիքի հիմնական կազմակերպության ոգին:**»

Գևորգ Ե կաթողիկոսի գահակալության օրոք, 1927 թվականի նոյեմբերին, լրանում է Հոկտեմբերյան հեղափոխության տասնամյակը: Պատմական այդ նշանակալից տարեդարձի առիթով Գևորգ Ե-ր առաջինը ողջունում էր այդ տարեդարձը և գրում 17 նոյեմբեր թվակիր (համար 944) իր բովանդակալից կոնդակը, նշելով նաև այդ հեղափոխության պատմական նշանակությունն ու դերը մանավանդ հայ ժողովրդի համար. «**Այս տոներ մեծ է առավելապես մեր ժողովրդի և մեր աշխարհի համար,—գրում էր Գևորգ Ե-ը,—որովհետև համաշխարհային պատերազմը և բանաբլկի միջոցով իրար դեմ ռազմապես մեր դրացի ազգերի ընդդիմությունները ավեր ու կորուստ դարձրին մեր ամբողջ ազգն ու երկիրը, և մինչդեռ հավիտենական անդունդն ընկնելու վտանգի մեջ էինք, Ամենակալի աջը խնայեց ձեզ և մեր ժողովրդի մնացորդը փրկեց վերջնական կորուստից: Այժմ մեր կիսամեռ, հյուժված ժողովուրդը ավերակների միջից ելավ նոր կյանքի և ի շինություն հայրենյաց՝ շնորհիվ խորհրդային իրավակարգի ձեռքով պարգևված խաղաղության, ազգերի հավասարության և մեր դրացիների համերաշխության:**»

Այնուհետև Գևորգ Ե-ը, ազգային հպարտության անկեղծ զգացմունքներով, խոսում էր իր կոնդակում մեր երկրի և ժողովրդի «եռանդագին շինարարության, մայրաքա-

ղաքիս վերաշինության», դպրոցների, ուսումնական բարձրագույն հաստատությունների, գիտական հիմնարկների կառուցման, մեր մտավորական կյանքի, այդ թվում՝ գիտության, արվեստների զարգացման մասին և եզրակացնում էր. «**Այս ամենը պտուղն է Խորհրդային Իշխանության տասնամյա հաստատության և խաղաղության, որը ողջունում ենք և բարեմաղթում, որ առավել ևս պտղաբեր լինի: Հայկազյան սեռի ժողովրդի կենդանության արմատը և հաստատության հիմքը մեր մայր երկիրն է և նրա մեջ բնակված ժողովուրդը: Նախնիքներից ապված է. «Ծառն արմատով է ծառ, տունը հիմքով է տուն»:**»

1930 թվականի մայիսի 8-ին վախճանվում էր Գևորգ Ե կաթողիկոսը:

1932 թվականի նոյեմբերի 12-ին ս. Էջմիածնում գումարված ազգային-եկեղեցական ժողովը Ամենայն Հայոց կաթողիկոս էր ընտրում Խորեն արքեպ. Մուրադբեգյանին (1932—1938):

Խորեն Ա կաթողիկոսը 1917 թվականի փետրվարին, Պոլոմեհիայի դպարումից հետո, առաջին հայրապետն էր, որ ընտրվում էր նոր հաստատված կարգերի պայմաններում, ողղակի ազգային-եկեղեցական ժողովի կողմից, և հաջորդ օրն իսկ, կիրակի, նոյեմբերի 13-ին, օծվում և բարձրանում էր հայրապետական Աթոռ, առանց պետական միջամտության ինչպես եղել էր պարագան՝ 1836—1917 թվականներին ընտրված ութ կաթողիկոսների:

Խորեն Ա կաթողիկոսի օրով էլ Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը հայրենի կառավարության հանդեպ իր հայրենասիրական պարտականությունը կատարում էր ազնվությամբ և հավատարմությամբ:

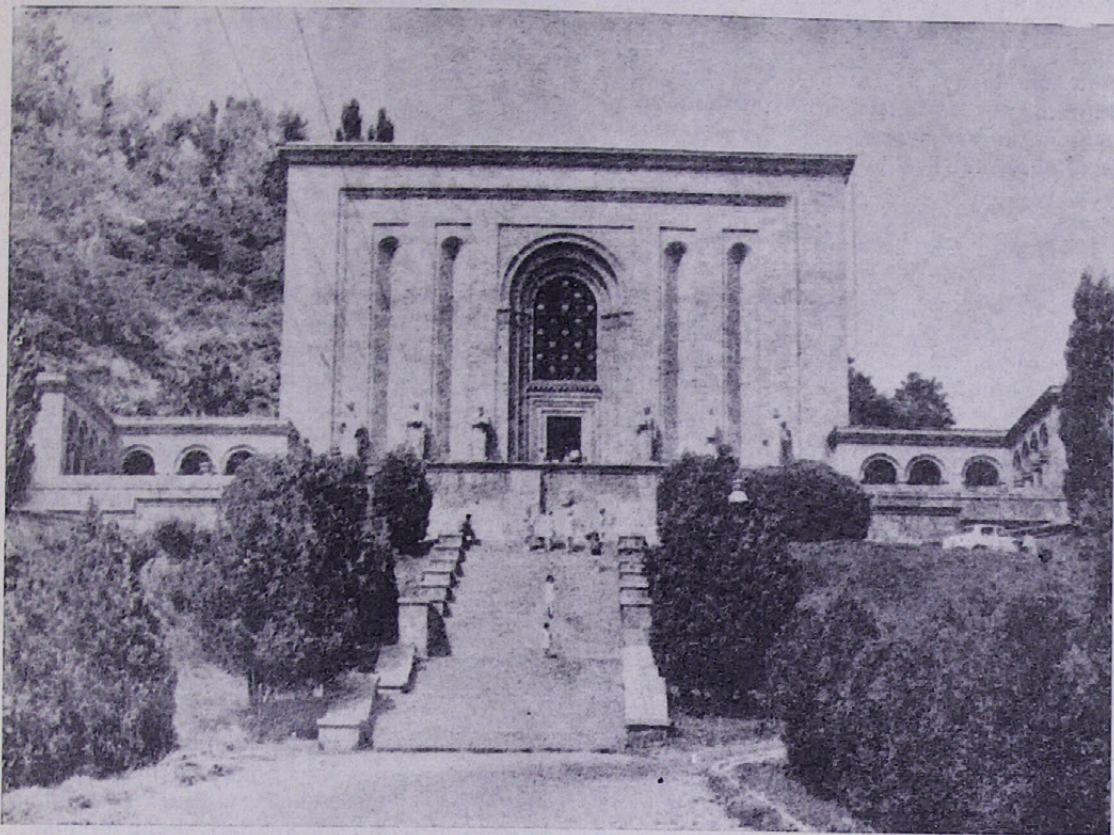
1933 թվականի հունիսի 1-ին գրած հայրապետական իր անդրանիկ կոնդակում Խորեն Ա կաթողիկոսը նշում էր նախ, որ իր գահակալությամբ «**բարեբաստիկ նշանների սկզբնավորության**» առաջ է գտնվում Մայր Աթոռը, և ապա մասնավոր կարևորությամբ շեշտում էր, որ ազգային-եկեղեցական ժողովի գումարումը, կաթողիկոսի ընտրությունն ու գահակալությունը «**պարտական ենք Հայաստանի Խորհրդային Կառավարության բարեհաճությանը:**»

Խորեն Ա կաթողիկոսը իր վերոհիշյալ կոնդակում, որն ուղղված էր մեր նվիրապետական մշուս Աթոռներին, թեմակալ առաջնորդներին, կազմակերպություններին և բովանդակ հայությանը, հայրենասիրության, խաղաղության, ազգային միության, հայրենիքի վերաշինության և հայրենադարձության սրտագին կոչ էր անում:

Խորեն Ա կաթողիկոսը իր այդ կոնդակում

վշտով անդրադառնում էր նաև սփյուռքի որոշ գաղթօջախներում մեր ազգային-եկեղեցական կյանքում տեղ գտած կուսակցական տխուր պայքարներին և անախորժություններին, և զգուշացնելով մանավանդ թեմակալ առաջնորդներին, ազգային-եկեղեցա-

զավանդում է Խորհրդային Հայաստանի բարեջան կառավարության ջանքերով: Մեր ժողովուրդը իր ավանդական աշխատանքությունն ու եռանդը ի գործ դնելով վերանորոգում է իր ավերված հայրենիքը, այն բարեփոխելով պտղալից և բարեկեցիկ երկ-

Երևան. Ս. Մեսրոպ Մաշտոցի անվան ձեռագրերի Մատենադարանը

կան ու թեմական կազմակերպություններին, հորդորում էր. «Մեր հայրենի երկիրն ու սփյուռքի մեր համայն ազգը խաղաղության են կարոտ իրենց ստացած վերքերը բուժելու համար, ուստի պետք է աշխատեք հավատացյալների միջից արմատախիլ անել այն ամենը, ինչ հակառակ է խաղաղության, և թույլ չտալ, որ մեր մայր հայրենիքի հանդեպ թշնամական արարքներ գործվեն»:

Խորեն Ա. կաթողիկոսը իր կոնդակում հայոց աշխարհն ու Մայր Աթոռը համարում էր մեր համայն ժողովրդի «կենդանության սիրտը, հոգևոր և ազգային հառաջդիմության կենտրոններ» և ուրախությամբ ավելում էր, թե՛ «Աստուծո ողորմությամբ մեզ շնորհվեց Արարատյան աշխարհը սահմանակից գավառներով, որը օր ավուր բար-

րի»: Նոր կարգերի հաստատումից առաջ, նշում է Խորեն Ա. կաթողիկոսը, աղքատության պատճառով և հանուն մի կտոր հացի, հազարավոր հայեր լքում էին հայրենիքը, իսկ այժմ «մեր երկիրը ոչ միայն բավարարում է մեր հայրենաբնակ ժողովրդի սննդի և կյանքի կարիքները, այլև հետզհետե իր ծոցում է ընդունում օտար սփերի վրա ցրված իր որդիներին»:

1933—1937 թվականներին, երբ ԱՄՆ-ում ալեկոծվում էր մեր ազգային-եկեղեցական կյանքը, հակահայաստանյան և հակաէջմիածնական կուսակցական պայքարի հետևանքով, Խորեն Ա. կաթողիկոսը, առաջնորդված միշտ հայ եկեղեցու և հայ ժողովրդի բարձրագույն շահերի գիտակցությունից, դատապարտում էր այդ անդուր ան-

կարգությունները, և խաղաղության ու ազգային համերաշխության կոչեր էր ուղղում իր կոնդակներով և հորդորում, որպես «Հասարակաց Հայր, զգաստանալ, թողնել անօգուտ վեճերն ու երկպառակությունները, հենու մնալ մանավանդ անգուսպ գործողություններից, որոնք վնասաբեր են և անվախել մեր բարեկիրք ժողովրդի անվանը և ոչ օգտակար բնիկ հայրենիքի՝ Խորհրդային Հայաստանի կառավարությանը, կառավարություն, որը մեզ բաժին հասած իրական և թանկագին ժառանգությունն է, խաղաղ ապահովություն, և միաժամանակ հույսի խաբխա և կենդանության արմատ բովանդակ հայության համար»:

1941 թվականի հունիսին պայթում էր Երկրորդ համաշխարհային պատերազմը: Հայրենիքի ազատությանն ու գոյությանն իսկ պատմացող օրհասական, ծանր այդ պահին, երբ ոտքի էր կանգնել սովետական բոլոր ժողովուրդների հետ մաս հայ ժողովուրդը ի պաշտպանություն հայրենիքի, Մայր Աթոռ ու Էջմիածինը չէր կարող անտարբեր մնալ այդ իրադարձությունների հանդեպ:

Այս անգամ էլ Մայր Աթոռը իր ազգընտիր տեղակալ Գևորգ արքեպ. Չորեքյանի գլխավորությամբ կառարում էր իր հայրենասիրական պարտքը հայրենիքի հանդեպ, իր նյութական ու բարոյական նպաստը բերելով պատերազմի հաղթական ելքի համար:

1941 թվականի հուլիսի 5-ին Ամենայն Հայոց ազգընտիր տեղակալը հայրենասիրական կոչեր էր ուղղում բոլոր թեմերին՝ հորդորելով համախմբվել հայրենի պետության շուրջը և պատվով ու արիությամբ կատարել պարտքը հայրենիքի հանդեպ, նախնիների հերոսական և ազատասեր ոգով, օժանդակելով մաս մեծ և արդար գործի հաղթանակին:

1943 թվականի փետրվարի 2-ին, տեղակալ տ. Գևորգ արքեպիսկոպոսը «Սասունցի Դավիթ» անունը կրող տանկային շարասյան պատրաստման համար պաշտպանության ֆոնդին էր նվիրում 800 հազար ռուբլու արժողությամբ իրեր, միաժամանակ կոչ էր անում մաս սփյուռքահայությանը՝ իր աջակցությունը բերելու այդ գործին:

1944 թվականի հունվարին տեղակալ սրբազանը հայ ժողովրդին ուղղած իր կոչում գրում էր. «Հայր բացի Սովետական Հայաստանից չունի այլ հայրենիք: Հայր Հայաստանից դուրս չունի այլ հաստատուն կովան, բայց եթե հայ եկեղեցին և նրան գլխավորող Ամենայն Հայոց Հայրապետությունը, ու Էջմիածնի Հայրապետական Աթոռով: Աջակցել Խորհրդային Միության, նշա-

նակում է աջակցել հայրենիքին: Խորհրդային Միության հաղթանակը՝ հաղթանակն է մաս հայ ժողովրդի»:

Հայրենական պատերազմի հաղթական շարժարտից հետո էլ մեր հայրենիքի խաղաղ, տեղեկագործական վերաշինության տարիներին ևս և մինչև իր մահը, 1954 թվականի մայիսի 9-ը, Գևորգ Զ կաթողիկոսը (1845-1954) շարունակում էր իր հայրենասիրական գործունեությունը:

1946 թվականի ապրիլ 1 թվակիր հայրապետական իր անդրանիկ կոնդակում Գևորգ Զ-ը իր հայրապետական պատգամը ուղղելով «իր սիրելի հայ ժողովրդին», գրում էր. «Անցան պատմական տատապայից օրերը, գալիս են ուրախության և մխիթարության օրեր: Մի՞թե մխիթարական չէ, որ դարերի հույսերը՝ ապօր իրականացած են տեսնում, ունեն սեփական հայրենիք և հարազատ ազգային պետություն»:

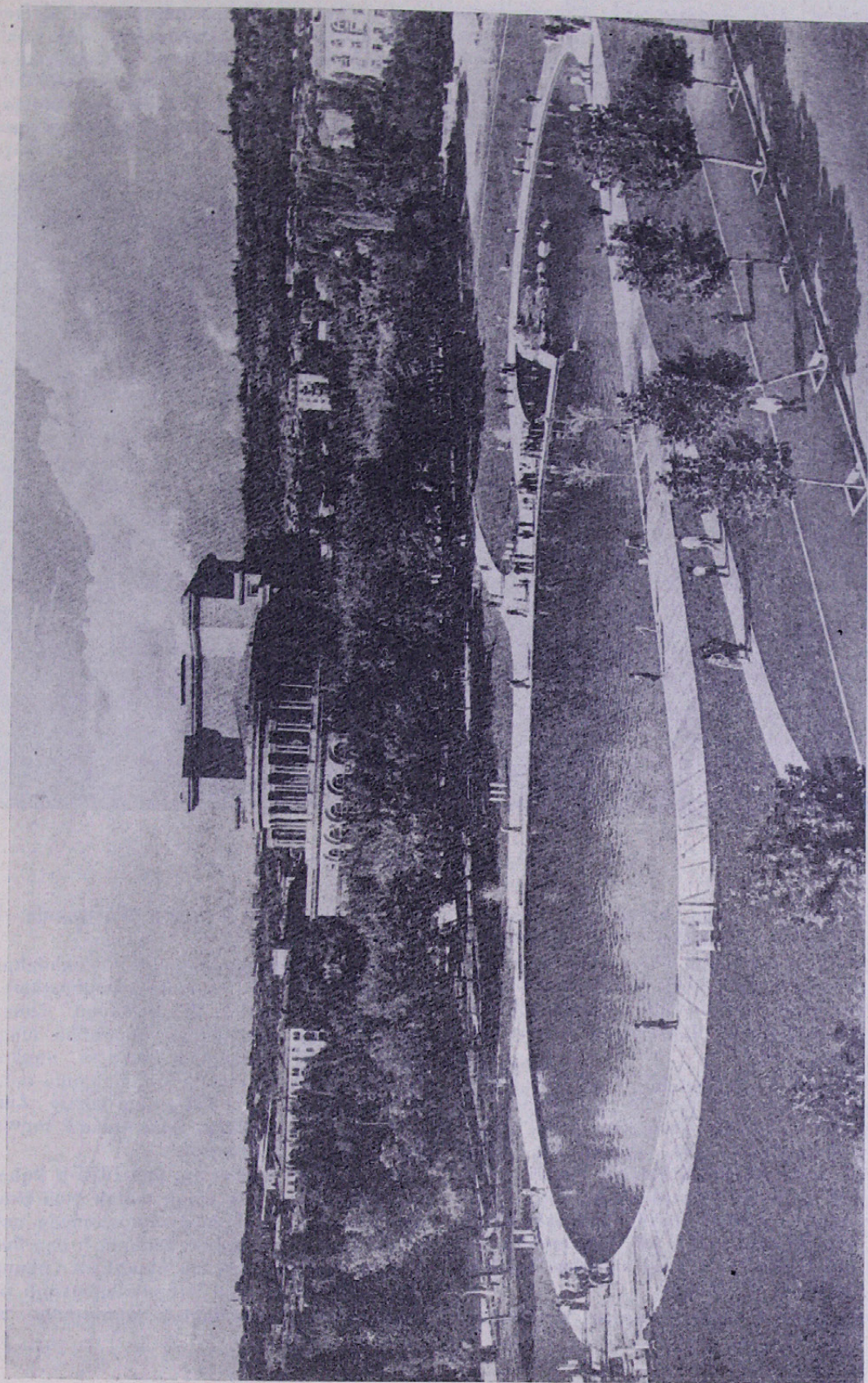
1946 թվականի զարմանք սկսվում էր պատմական մեծ նշանակություն ունեցող հայրենադարձության շարժումը, երբ հայրենի կառավարությունը լայնորեն բացում էր իր դռները սփյուռքի տարագիր հայության առաջ:

Այս առթիվ Գևորգ Զ կաթողիկոսը գրում էր 1946 թվականի հունվարին իր շրջաբերական-կոնդակը, շեշտելով հայրենադարձության պատմական նշանակությունն ու անհրաժեշտությունը մեր հայրենիքի և մեր ժողովրդի ապագայի համար. «Հոգեզմայլ է սփյուռքի պատմական հայրենադարձը, — գրում էր նա, — և ով բացահայտ թե զաղտնի դամեր է լարում հայ սփյուռքի հայրենադարձի դեմ, նա ակամա դուրս է մնում հայ ժողովրդի ազգային-հոգևոր միասնականությունից»:

1955 թվականի հոկտեմբերին Լուսավորչի Աթոռի վրա էր բարձրանում Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը, Որն Իր գահակալության առաջին իսկ օրից կարողանում էր Իրեն, Իր Աթոռին և վերածնված մայր հայրենիքին կապել ավելի սերտորեն և ամրապես ողջ հայության սիրտն ու հոգին:

Վազգեն Ա կաթողիկոսի գործունեության գաղափարական առանգը հանդիսացել է ու Էջմիածնի հոգևոր, հայրենասիրական առաքելությունն ու մայր հայրենիքի վերաշինության և ազգային վերածննդի ապրումը:

1955 թվականի դեկտեմբեր 1 թվակիր Իր անդրանիկ կոնդակում Հայոց նորընտիր Հայրապետը գրում էր. «Համբաճե՛ք փոքր, ի՞նչ հոգեով մեծ հույ ժողովուրդը ի՞նչ նահատաճությամբ գիտցավ հաղթանակի վերածնել, և ամեն իր նոտ կյանքը կենտոն ան, իր նոր հայրենիքին մեջ, զմայանքի արժա-

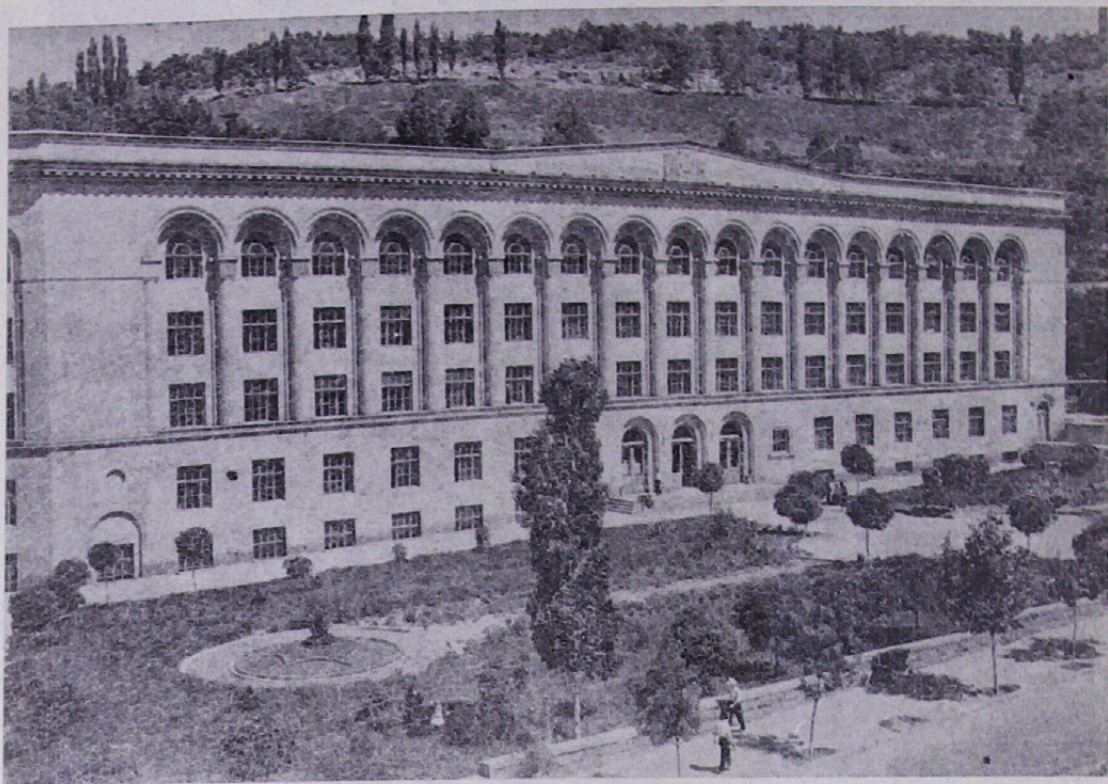

Երևան. Կարապի լիճը

նի խոյանքով դեպի ոսկի իր ապագան»:

Վազգեն Ա Հայոց ազգրետի Հայրապետի գահակալության և գործունեության 15 տարիները եղան ճշմարտապես կենդանի քարոզ բոցավառ Էջմիածնասիրության և մաքուր ու իրավ հայրենասիրության:

Իրավ է սիրելի՛ք, Մայր Հայաստանը խաղաղ է այսօր, Մայր Հայաստանը կապրի կենսալի, կապրի կառուցելով, կկառուցե երգելով՝ ողորմությամբ Աստուծո հարցն մերոց և աղոթքներովը Հայաստանայց առաքելական ս. եկեղեցվո: Հայ ժողովուրդը ար-

Երևան. Պոլիտեխնիկական ինստիտուտի շենքը

Ամեն տեղ ու բոլոր ստիժներով Վազգեն Ա կաթողիկոսը իր կոնդակների, իր քարոզների և պատգամների մեջ բաշխում էր իր ժողովրդին ս. Էջմիածնի լույսն ու կենարար օրհնությունը և վերածնված հայոց աշխարհի վերածննդյան, վերանորոգ կենդանության ավետիար:

1957 թվականի ապրիլի 21-ին Երևանի ս. Սարգիս եկեղեցում խոսած իր քարոզում Հայոց Հայրապետը պատգամում էր. «Այստեղ, մայր հողի վրա, վերջապես, հայր կշիռն, կստեղծե իրեն համար: Կշիռն ներկայի ու իր ոսկի ապագային համար: Այստեղ ոչինչ կկորսվի, ոչինչ կպակսի: Ամեն ինչ կմեկտեղվի, ամեն ինչ կկուտակվի, ամեն ինչ կաճի: Եվ ինչ որ այստեղ կշիռվի, այդ կմեռ մեզի՝ միայն:

«Ո՛չ երազ է այնևս, և ո՛չ ալ պատրանք:

ցունքով սերմանեց և այսօր ցնծությամբ և փառքով կհմճե»:

1967 թվականի նոյեմբերին, Հոկտեմբերի 50-ամյակի առթիվ գրած «Հայրապետին խոսքը»-ում Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց կաթողիկոսը, պատմական գուգաֆեռ անցկացնելով 1915 թվականի ծանր ու ողբերգական և 1920 թվականի Նոյեմբերյան օրերի միջև, գրում էր. «Կես դար առաջ Հայաստան՝ ավերակներու վրա նստած ողբացող մայրն էր հայության:

Եվ այնպիսի պահու մը, երբ 1915-ի Եղեռնի հետևանքով, մեր ազգի ավելի քան կեսը բնաջնջված էր և Արևմտահայաստանը ամբողջապես դատարկված հայերն, և երբ հաջորդող ողբերգական ալլ դեպքերու բերումով, 1920 թվականին Ալեքսանդրապոլի աղետը կապտոնար մնացած հայությունը ևս

բնաջնջել, երբ կթվեր ուրեմն, թե այս աշխարհի վրա այլևս կարելի պիտի չըլլա իբրեւ հայ ապրիլ, եկավ, հասավ այդ իսկ պահուն հրաշքի՝ համագոր փրկությունը մեր ազգին: Երկրորդ մեծ Եղեռնը նյութող ոճրապարտ ուժերը փշրվեցան Հոկտեմբերյան հեղափոխության ու Հայաստանին օգնության հասնող անոր բանակներուն ապառաժին առջև:

Փրկվեցավ արևելահայությունը: Հիմը դրվեցավ Հայաստանի Խորհրդային Հանրապետությանը:

Այդ պատմական օրվանից անցան 50 տարիներ: Հայաստանում վերջ գտան սովն ու արհավիրքը: Եկան խաղաղության, ապահովության, հայրենի վերաջինության և ազգային վերածննդյան հուսալի տարիներ: Արարատի նավածքի ներքո մեր ժողովուրդը վառեց իր գոյության ու հավերժության խարույկը:

Հորելյանական այս տարվա առաջին իսկ ամիսներին, 1970 թվականի ապրիլի 24-ին, Հայոց Հայրապետը գրեց Իր բովանդակալից կոմիակր և կոչ արեց հայ եկեղեցու նվիրապետական Աթոռներին, թեմակալ առաջնորդներին, հայրենասիրական կազմակերպություններին և մամուլին՝ բացառիկ հանդիսությամբ նշել մեր ազգային, հոգևոր վերածննդյան փառապանծ 50-ամյակը. «Կըթվեր թե փակված է գիրքը հայոց պատմության և վերջն է Հայաստան երկրի: Բայց, ո՛չ. Աստված չէր լքած քեզ: Նոր հույս, նոր հավատք և նոր ույժ տվավ քեզի և քաջ որդիներդ իրենց սուրբ արյունով կերտեցին,

բարձրացուցին հաղթության նոր կոթողը Մարդարապատի, Արարատին ընծա: Ու թեև պահ մը, Ալեքսանդրապոլի սև թուղթը սպառնաց խեղդամահ ընել քեզ և ոտքի կոխան հայրենիքդ սուրբ, ահա 1920-ի վերջին ամսու սեմին, ռուսաց եղբայր ազգության հոժկու բազուկը օգնության հասավ քեզի և խալառ չքացավ վտանգը մահացու: Պայծառացավ երկինքը աշխարհին Հայոց: Ծագեցավ արեգակը արդարության և խաղաղության ու շինարար հառաջընթացի:

Սկսար աճիլ ու ծաղկիլ, հացով ու լույսով առաւո:

Մարդարապատի հերոսները և անոնք որ պատեցին Ալեքսանդրապոլի թուղթը անիրավ, վերջնապես հաստատեցին ամուր հիմքերը հայկական նոր պետության:

Մայր Աթոռ ս. Էջմիածնի վերջին 50 տարիների պատմությունը հայրենի կառավարության օրինական, իրավական և հարգալի պայմաններում, ճշմարիտ արտահայտությունն է մեր մեծ Հայրապետների եկեղեցաշեն և հայրենամկեր գործունեության, Հայրապետներ, որոնք ճիգ ու ջանք չեն խնայել իրենց ժամանակի և պայմանների պահանջների համաձայն ծառայելու հայ ժողովրդին, նրա հայրենիքին և մարդկության նվիրական իդեալների կենսագործմանը:

Մայր Աթոռ ս. Էջմիածինը եղել է մայր հայրենիքի հետ ու կլինի միշտ ու հավիտյան՝ առաջնորդված Հայաստանյայց առաքելական եկեղեցու և հայ ժողովրդի գերագույն շահերից:

